

УДК 371(73)

Галина Авчіннікова,
аспірант Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

НАПРЯМИ ПРОФІЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В АМЕРИКАНСЬКІЙ СТАРШІЙ ШКОЛІ

У статті аналізуються особливості навчання на академічному, професійно-технічному та багатопрофільному напрямах у системі середньої освіти США. Автор з'ясовує, що диференціація навчання учнів найповніше втілюється в старшій школі, де значна кількість елективів допомагає старшокласникам обрати певний профіль навчання. Аналіз особливостей системи середньої освіти США допоміг з'ясувати автору, що така організація навчання створює умови для розвитку особистості відповідно до її потреб та професійного самовизначення.

Ключові слова: профілізація, напрями навчання, старша школа США.

В статье анализируются особенности обучения на академическом, профессионально-техническом и многопрофильном направлениях в системе среднего образования США. Автор выясняет, что дифференциация обучения учащихся полнее всего осуществляется в старшей школе, где значительное количество элективов помогает старшеклассникам выбрать определенный профиль обучения. Анализ системы среднего образования США дает основания автору утверждать, что такая организация обучения создает условия для развития личности в соответствии с ее потребностями и профессиональным самоопределением.

Ключевые слова: профилизация, направления обучения, старшая школа США.

In the article the peculiarities of academic, vocational and multi-field directions learning in the system of the US secondary education are analyzed. The author finds out that profile differentiated student learning is especially effective at high school, where the large number of electives helps the high school students to choose the most suitable for them learning profile. The analysis of the US secondary education system gives the author reasons to conclude that such education organization creates possibilities for personal development in accordance with the necessities and professional self-determination.

Key words: profiling, directions of learning, US high school.

У різних сферах діяльності все важливішим стає не лише мати вичерпні кваліфіковані професійні знання і навички, а й орієнтуватися в культурі та бути ознайомленим із суміжними галузями. Та, з іншого боку, спостерігається тенденція, що заперечує можливість досконало орієнтуватися у кількох, навіть паралельних, сферах одразу. Профільна диференціація навчання здійснюється з метою покращення якості освіти, забезпечення оптимального розвитку індивідуальних якостей і задатків, а також для розкриття творчого потенціалу особистості, демократизації процесів навчання й виховання, забезпечення умов для розвитку обдарованих дітей та для адаптації учнів з фізичними вадами чи іншими особливостями до шкільного життя та до життя в суспільстві, для їх самореалізації. Для вдосконалення вітчизняної системи профільного шкільного навчання надзвичайно важливим є вивчення напрямів профілізації навчання в американській старшій школі [1, с. 15].

На сьогодні проблемою профільного навчання займаються багато вітчизняних науковців. Значний внесок у її розв'язання роблять педагогічно-компаративісти: Г. Єгоров, Н. Лавриченко, О. Локшина, О. Матвієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва. Загальним теоретичним питанням профілізації навчального процесу у старшій школі присвячені праці В. Алфімова, Г. Балла, Н. Бібік, О. Бугайова, М. Бурди, Т. Гордієнка, М. Гузика, Л. Жовтан, В. Кизенка, О. Корсакової, В. Мадзігона, Н. Ничкало, І. Осадчого, В. Рибалки, А. Самодріна, С. Трубачевої, Н. Шиян.

У ближньому зарубіжжі наукові дослідження у цій галузі також привертають увагу багатьох учених, таких як С. Броневщук, В. Ворошилов, М. Губанова, В. Гузеєв, Г. Дорофєєв, О. Диморська, А. Жафяров, М. Зайкіна, К. Мешалкіна, В. Монахов, В. Рєвякіна, С. Рягин, О. Петунін, В. Фірсов, С. Чистякова, І. Якиманська, (Росія), Г. Бунтовська, Н. Огурцов (Білорусія); Х. Лійметс, І. Унт (Естонія). Профільне навчання в зарубіжних країнах досліджували Л. Загорулько, К. Корсак, О. Локшина.

Американські учені, серед яких Т. Брамельд, Дж. Дьюї, Дж. Каунтс, В. Кілпатрік, Дж. Конант, М. Накостін, І. Уїлсон, Р. Хатчінз, Дж. Чайльдс, намагалися розробити нові ефективні підходи до реформування освіти. Еволюція системи профільної диференціації навчання старшокласників, періодизація її становлення і розвитку та інші загальні освітні питання в США відображені у працях американських науковців Дж. Адамса, В. Брікмена, Дж. Гутека, І. Доутона, Дж. Дьюї, С. Кертіса, В. Кілпатріка, Е. Колінгса, Р. Коуена, Р. Раска, П. Сетлера та С. Холла. Аналіз літератури з досліджуваної теми дає підстави стверджувати, що напрями профілізації навчання в старшій школі США не були досліджені повною мірою.

Завдання українських освітян полягає у з'ясуванні напрямів профілізації навчання в американській старшій школі, формуванні збалансованої спеціалізації, яка б гармонійно об'єднувала розвиток продуктивних сил, науки, культури і, водночас, враховувала різноманітні здібності й задатки учнів.

Основою американської системи профільної шкільної освіти є те, що

учні мають можливість обирати основні профільні предмети, в яких вони будуть спеціалізуватися (major) та другорядні, що подобаються школяреві (minor). Тобто елективна модель профільної диференціації навчання, яка функціонує в школах США, є досить гнучкою, пропонує вільний вибір дисциплін, окрім вивчення обов'язкових. Школа прагне досягти двох основних цілей: а) запропонувати загальну програму підготовки до коледжів та університетів для тих, хто зацікавлений у вищій освіті та б) забезпечити можливості для професійного навчання учнів, які після закінчення школи планують долучитися до числа працюючих.

В американських школах диференціація навчання учнів здійснюється протягом усіх 12 років, але найповніше вона втілюється саме у старшій школі.

Серед обов'язкових предметів, які учні вивчають у початковій та середній школі, – рідна мова, математика, історія, географія, біологія, фізичне виховання, образотворче мистецтво та ін. [3, с. 44]. У середній школі учні навчаються на звичайних та обдарованих потоках. Учні, які мають кращі знання з певного предмета, можуть навчатися у класі для обдарованих, у якому швидше проходиться матеріал і задається більше домашніх завдань. Окрім поділу дітей на потоки за тестовим відбором, учні класу часто розбиваються на різні групи залежно від рівня знань з певного навчального предмета [3, с. 48].

Також у середній школі існує «a tracking system» – система, яка розподіляє учнів за академічними можливостями та мотивацією. Більш здібні та старанні обирають складніші курси. В залежності від предмета, учневі пропонується 2, 3 чи навіть 4 рівня складності, з яких він може обрати собі відповідний рівень. Учні одного потоку й класу можуть відрізнитися своїми знаннями та навчатися часом в різних групах [1, с. 59]. Тобто уже середня школа пропонує різноманітну академічну програму, яку учням допомагають обрати в обстановці дружньої підтримки.

Найважливішою для нашого дослідження є старша школа (high school), адже саме в ній найповніше втілюються принципи профільної диференціації навчання. Це останній етап середньої освіти в США, що триває з дев'ятого до дванадцятого класу.

Навчання у старшій середній школі здійснюється за трьома основними напрямками або профілями: загальним (багато профільним), академічним та виробничим (трудовим, професійним). Відбір учнів до відповідного потоку здійснюється дуже ретельно, враховуються навчальні досягнення, характеристики вчителів, результати тестування щодо рівня IQ учня, рекомендації працівника профорієнтаційної служби тощо.

Навчання на кожному з потоків передбачає досягнення різних цілей: на академічному – підготовка до вступу в університет, на загально-освітньому – до середнього професійного навчального закладу, на практичному – підготовка до роботи. Методи навчання відповідають меті та змісту освіти. Академічний напрям передбачає використання таких методів, які сприяють розвитку творчого та критичного мислення

старшокласників. На загальноосвітньому і практичному профілі часто звертаються до практичних методів навчання, спрямованих на формування конкретних навичок [3, с. 98].

Загальний профіль орієнтує учнів на вступ до середніх навчальних закладів. У багатопрофільній школі, починаючи з дев'ятого класу, існують різні відділення (профілі). Найбільш поширені з них: «академічний», «загальний», «сільськогосподарський», «комерційний», «індустріальний» («промисловий»).

Академічні (підготовчі) школи (college preparatory high schools (prep schools)) забезпечують підготовку до вступу у вищий навчальний заклад і передбачають використання поглиблених ускладнених програм. На початку дев'ятого року навчання всі учні проходять тестування на визначення «коефіцієнта розумової обдарованості» [2, с. 53]. Академічний напрям передбачає, що до основних предметів додається курс математики ускладненого типу, природничі науки та іноземні мови. Залежно від подальшого професійного вибору школяра навчання може мати гуманітарну, природничу, суспільствознавчу чи іншу спрямованість. Також існують курси Advanced Placement (AP), які дозволяють кращим учням здати залік до коледжу, ще навчаючись у старшій школі. Інші ж учні мають можливість вивчати різні професійні дисципліни та курси, брати участь у програмах, які передбачають навчання й практику водночас, що дозволяє їм отримати залік у школі за місцем роботи (on-the-job training).

Виробничий профіль призначений для учнів, які після школи хочуть почати працювати. Професійно-технічні школи (vocational high schools (VoTech schools)) забезпечують здобуття певної спеціальності. Програма професійно-технічного навчання може підготувати спеціалістів з наступних сфер: сільськогосподарського виробництва, підприємництва, економіки домашнього господарства, промислового виробництва, будівництва, інформаційної технології, маркетингу, бізнесу, інженерії та медичних професій. Половина навчального часу відводиться на практику. Обсяг загальної освіти на цих профілях значно скорочений. Учні, які обирають професійно-технічний напрям, можуть або долучитися до числа працюючих, або ж продовжувати навчання в коледжах [3, с. 48].

Але у 9–12 класах здійснюється не лише поточна форма диференціації: на кожному потоці додатково здійснюється поділ на треки (групи) – сильні, середні, слабкі. Вони є прикладом подальшої рівневої форми диференціації (групування) – за навчальними успіхами та рівнем інтелектуального розвитку. Таким чином, навчальні програми диференціюються також у залежності від індивідуальних потреб учнів та рівня підготовки групи в цілому. Школярі можуть бути переведені з групи високого рівня до групи середнього або низького рівня. Зворотний шлях неможливий, оскільки існують суттєві відмінності у змісті, методах навчання. Один і той же предмет у сильному, середньому та слабкому треках викладається як три різні курси.

У США зміст освіти відбирається за принципом відповідності

навчального матеріалу потребам та інтересам учнів старшої школи. Наприклад, школярі на академічному потоці вивчають курси всесвітньої історії, культури різних країн, економіки, географії, мов, сучасної літератури та мистецтва; в той же час потреби учнів, які не планують вступати до коледжів, обмежуються набуттям елементарної грамотності, вивченням історії рідної країни, проблем споживача, екологічних проблем.

Можемо зазначити, що диференціація на академічному профілі є дуже ефективною, вона забезпечує максимальні можливості набуття ґрунтовних знань, які відповідають особистісним потребам і професійним намірам учнів американської старшої школи. Це забезпечується завдяки наявності різних видів індивідуальних програм, що запроваджуються на академічних потоках, таких, як незалежні, збагачені, прискорені, елективні, професійно спрямовані програми. Навчання на природничо-математичному і гуманітарному напрямках забезпечує підготовку з профілюючих предметів, допомагає випускнику вступити на певний факультет та здійснити вибір майбутньої професії.

У Сполучених Штатах Америки чітко окреслена тенденція до збільшення кількості та варіацій елективних навчальних курсів, які, на думку американських педагогів, допоможуть школярам обрати правильний професійний шлях [4, с. 87–94]. Елективні предмети і курси допомагають здійснювати диференціацію навчання за академічним і практичним профілями.

Профільну освіту доповнює професійно-технічна, яка теж здійснюється на базі середньої школи. Для отримання певної практичної спеціальності учні можуть обрати виробничий профіль навчання після закінчення 8 класу.

Під час уроків американські вчителі здійснюють внутрішню диференціацію. Її використання є особливо актуальним у класних кімнатах США, адже учнівство є різноманітним, багатонаціональним та має різний рівень підготовки, а також деякі сім'ї часто переїжджають – шкільні умови часто залежать від того, в якому районі знаходиться школа (у центральних кварталах міст, як правило, не дуже сприятливі умови для навчання, а на околицях школи пропонують високий рівень знань та підтримують порядок). Хоча програма розрахована на підвищення рівня всіх школярів, але складність навчального матеріалу погоджується з можливостями різних груп учнів.

У всіх типах шкіл здійснюється групова диференціація, яка є однією з її найефективніших форм. У класах відбувається поділ учнів на групи, що сприяє активізації їх участі в обговореннях навчального матеріалу та пошуку правильних відповідей. При формуванні таких груп враховуються як пропозиції вчителя, що базуються на основі навчальних досягнень учнів та рівні їхнього розвитку, так і побажання самих школярів.

У США групова диференціація передбачає поділ на швидкі, середні та повільні групи. Тенденція навчання різних за можливостями учнів прийшла на зміну попередній, коли учнів розподіляли на успішні, середні

й слабкі класи, що передбачало їх тривале перебування у зазначених групах. Проте такі класи мають свої недоліки, адже ізолювання успішних учнів не дає можливості слабшим покращити навчальні результати й працевлаштуватися після закінчення школи, залишає середню групу без взірців, ставить штампи на школярів («відмінник», «невдаха») [1, с. 23].

Консультанти та радники допомагають учням визначитись з напрямом профілізації та обрати факультативні предмети, серед яких можуть бути як спеціальні академічні, так і професійні курси. Часто математику, природничі науки та інші основні дисципліни старшокласники мають вивчати більше року чи навіть декілька років. Учням радять після проходження обов'язкових курсів обирати наступні послідовно, що є логічно пов'язані між собою.

Отже, в системі середньої освіти США передбачено виявлення задатків, у зв'язку з цим диференціація навчання згідно з рівнем здібностей та бажанням учнів починається уже з молодшої школи. У 9 класі, крім обов'язкових предметів, вводиться значна кількість предметів за вибором (елективних курсів), які дозволяють обрати певний профіль навчання у старшій школі. Диференціація змісту освіти посилюється ще й тим, що більшість обов'язкових предметів викладається за програмами різних рівнів складності, що зумовлено наявністю трьох напрямів: академічного, професійно-технічного, багатопрофільного. Американська школа є своєрідним поєднанням різних типів шкіл, які в інших країнах, як правило, розділені. Аналіз системи середньої освіти США дає підстави стверджувати, що така організація навчання є досить розгалужена, дає можливість учням зробити вибір зі спектру запропонованих курсів навчання з різними інтересами, а також можливістю поглибленого вивчення вибраної спеціальності, створює умови для розвитку особистості відповідно до її потреб, можливостей та професійного самовизначення.

Перспективою подальшого дослідження може стати з'ясування факторів, які впливають на ефективність системи профільного навчання учнів старшої школи США, роль тьюторів та наставників при здійсненні учнем вибору профілю навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шутова М. О. Проблеми реформування загальної середньої освіти в США (1950-ті – 1990-ті рр.) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Шутова Марія Олександрівна. – К., 2004. – 195 с.
2. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка : навч. посібник / Аліна Анатоліївна Сбруєва. – Суми : Редакційно-видавничий відділ СДПУ, 2002. – 300 с.
3. Lewes P. H. A model for the computers in the school / P. H. Lewes. – N.Y., 1988. – 122 p.
4. Simpson R. Education 2000 A. D.: a peek into the future / R. Simpson // USA Today. – 1992. – Vol. 120. – № 2560. – P. 87–94.